
**ԻՐԱՔԻ, ԼԻԲԻԱՅԻ, ՍԻՐԻԱՅԻ ԴԵՄ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ
ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ**

ՀԱՅԿ ՆԱԶԱՐՅԱՆ

Քսանմեկերորդ դարի սկիզբը աչքի ընկավ մի շարք հակամարտություններով, որոնցից են ռազմական գործողություններն Իրաքում, Լիբիայում, Սիրիայում:

Նշված իրադարձությունները մի շարք հարցերում ունեն ընդհանրություններ՝ քիմիական զենք, միջազգային ահաբեկչություն, ժողովրդավարական հիմնախնդիրներ, տարաբնույթ ներքին հակասություններ (հիմնականում միջկրոնական, միջցեղային) և այլն¹: Իրադարձությունների վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ տեղեկատվական գործողությունները նախապես մտածված և միևնույն նպատակին են միտված եղել: Ռուս հեղինակներ Վ. Վ. Յիգանովը և Ս. Ն. Բուխարինը գտնում են, որ տեղեկատվական պատերազմների մեխանիզմները կանխատեսելու, պլանավորելու, պաշարներ առանձնացնելու և դրանց իրականացումը խթանելու կանոնների և գործընթացների՝ որոշակի նպատակներ հետապնդող ամբողջություն են: Դրանք հետազոտելու և մշակելու համար օգտագործվում են մոդելներ, որոնցով ձևավորում են տեղեկատվական պատերազմներ վարելու հիմնական կանոնները: Ընդհանուր և սկզբունքորեն համընկնող մեխանիզմները կիրառվում են տարբեր համակցությամբ, տարբեր ոլորտներում: Գործնականում կիրառվող մոդելների քանակը այդքան էլ մեծ չէ: Ավելին՝ դրանք բոլորը միևնույն բազային մոդելի ձևափոխումներն են²:

Սույն հոդվածում նպատակ ունենք ներկայացնելու իրաքյան, լիբիական և սիրիական բախումների վերաբերյալ ազդեցիկ ՋԼՄ-ի³ հիմնական շեշտադրումները՝ պայմանավորված միջազգային հասարակական կարծիքի ձևավորմամբ, ինչպես նաև ցույց տալ այդ իրադարձությունների լուսաբանման ընդհանրությունները:

¹ Տե՛ս **McCluskey M.**, The United States' 'outdated' terror list, Aljazeera, 26 January, 2014, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/01/united-states-outdated-terror-list-0141267333982434.html>

² Տե՛ս **Цыганов В., Бухарин С.**, Информационные войны в бизнесе и политике. Теория и методология. М., 2007, էջ 13:

³ Ուսումնասիրությունները կատարվել են «Բի-Բի-Սի», «Սի-Էն-Էն», «Նյու Յորք Թայմս», ինչպես նաև «Ալ-Ջազիրա» և այլ հայտնի լրատվամիջոցների հրապարակած նյութերի հիման վրա:

Ժամանակակից յուրաքանչյուր պատերազմ նախ և առաջ սկսվում է մեղիա դաշտից: Այստեղ ձևավորվում է հասարակական կարծիք, այնուհետև ռազմական միջամտության անհրաժեշտության հարցում միջազգային հանրությանը համոզելու ակտիվ քայլեր են ձեռնարկվում: Այս տեխնոլոգիան կիրառվեց Իրաքում, Լիբիայում և Սիրիայում: Մինչև բուն ռազմական գործողություններին անցնելը նշված երկրներում «պարարտ հող» նախապատրաստվեց՝ հրահրելով տարաձայնություններ և բախումներ. որոշ օտարերկրյա ներկայացուցիչներ, հասարակական կազմակերպություններ քաղաքացիական հասարակություն կառուցելու կոչեր հնչեցրին՝ պատճառաբանելով, որ իշխանությունները խախտում են մարդկանց իրավունքները, բացակայում է հանդուրժողականությունը⁴: Հետո բողոքի ակտիվ բարձրացավ: Տվյալ գործին լծված լրագրողները (որոնց մեջ, ըստ շրջանառվող տեղեկությունների, լրտեսներ կային)⁵, վերլուծաբանները սկսեցին շրջանառության մեջ դնել քաղաքացիական հասարակություն «կառուցելու» հրամայականը. սկզբում՝ տեղային և փոքր մասշտաբներով, ապա ընդլայնվելով՝ երևան եկան քաղաքացիական պատերազմին բնորոշ տարրեր: Հենց այս գրեթե նույն ձեռագրով և քայլերով սկսվեցին զարգացումները:

2001 թ. սեպտեմբերի 11-ի իրադարձություններից հետո, օգտագործելով ահաբեկչական լայնամասշտաբ գործողությունների մասին տեղեկատվությունը, միջազգային հանրությանը ներկայացվեց հետևյալը.

- *Իրաքի առաջնորդ Սադամ Հուսեյնը բռնապետ է, նա ժողովրդավար չէ, ուստի պետք է հեռանա: Նրա անվան հետ են կապված բազմաթիվ սպանություններ⁶: Մինչ այդ ԱՄՆ պետքարտուղարության պլանավորման բաժնի ղեկավար Ռիչարդ Հասար առաջ էր քաշում «ժողովրդավարության հաստատում մուսուլմանական երկրներում» գաղափարը, իսկ պետքարտուղար Քոլին Փաուելը խոսում էր Մերձավոր Արևելքի ժողովրդավարացման մասին⁷: Իրաքյան, լիբիական, սիրիական փորձը ցույց է տալիս, որ տեղեկատվական գրոհների առաջնային թիրախ են դառնում երկրների առաջնորդները, «ջրի երես են դուրս գալիս» նրանց «սև» գործերը: Այս ամենի նպատակը, իհարկե, նախ և առաջ նրանց հեղի-*

⁴ St' u World Report, Human Rights Watch 2010, <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/wr2010.pdf>, էջ 536-541, 555-561, World Report, Human Rights Watch 2011, <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/wr2011.pdf>, էջ 562-568, 584-591:

⁵ St' u **Цыганок А.** Информационная война в Ливии: фальшивки НАТО // <http://www.ci2b.info/3-texnologii-iw/4-informacionnye-vojniy/informacionnaya-vojna-protiv-livii/>

⁶ St' u Transcript of Bush news conference on Iraq, CNN International, 07 March, 2003, <http://edition.cnn.com/2003/US/03/06/bush.speech.transcript/index.html>

⁷ St' u **Уткин А.** Правда об Ираке, или Битва в Месопотамии. М., 2007, էջ 94:

նակության նսեմացումն ու ոչնչացումն է:

- Իրաքի ներսում տարաձայնություններ կային իշխանությունների և իրաքյան քրդերի միջև: Վերջիններիս ներուժը ևս օգտագործվեց երկրում ապակայունացում ստեղծելու համար:
- Իրաք ներխուժելու համար հիմք դարձավ քիմիական զենքի ատկայության մասին լուրերի տարածումը:
- Արդեն ռազմական գործողությունների ծավալումից հետո շրջանառվում է՝ Սադամին լքել են իր կողմնակիցները, նա մնացել է նեղ շրջապատով⁸, իսկ Բաղդադի բնակչությունը ողջունել է ամերիկյան տանկերի մուտքը մայրաքաղաք⁹:
- Իշխանամետ ուժերը սկսեցին պայթեցնել նավթահորեր՝ ասելով, որ այս պատերազմը «սն ոսկու» համար է, իսկ հակակառավարական ուժերը շտապեցին հանդես գալ նավթահորերի պաշտպանության մասին հայտարարություններով, և պատահական չէ, որ «Մի-էն-էն»-ի խմբագրությունը պատերազմի սանձազերծումից 10 տարի անց գրում է. «Իրաքյան պատերազմը պատերազմ էր նավթի համար, և այն պատերազմ էր ավարով՝ շատ նավթով»¹⁰:

Այսպիսով, արևմտյան ազդեցիկ մի շարք լրատվամիջոցներ Իրաքի ներսում վախի, հուսալքության մթնոլորտ առաջացնելու, ինչպես նաև միջազգային հանրության շրջանակներում իրենց քայլերը հիմնավորելու ակտիվ քարոզչություն իրականացրին: Նման քարոզչությունը զուգակցվեց նաև ապատեղեկատվությամբ. Բաղդադի ղեկավարության դեմ ակտիվ գործողությունների ավարտը նշանավորվեց Սադամ Հուսեյնի մահապատժով: Պատերազմից տարիներ անց պարզ դարձավ, որ Իրաքում քիմիական զենք գոյություն չի ունեցել, իսկ պատերազմը սկսելու հիմնավորումը հենց դա էր:

Լիբիայի դեմ պատերազմի սկզբում և ընթացքում լրատվամիջոցները շրջանառության մեջ դրեցին իրաքյան իրադարձությունների ժամանակ կիրառված և սկզբունքորեն նմանատիպ տեղեկատվական հնարքներ: Առանձնացնենք դրանցից մի քանիսը:

- *Լիբիայում ժողովրդավարական արժեքները ոտնահարվում են*¹¹, հասարակության հանդեպ երկրի ղեկավարությունը իրա-

⁸ Տե՛ս **Tariq A.**, Iraq War 10 Years Later: Where Are They Now?, NBC news, http://worldnews.nbcnews.com/_news/2013/03/19/17374192-iraq-war-10-years-later-where-are-they-now-tariq-aziz?lite

⁹ Տե՛ս **Wood P.**, Reporters' Log: War in Iraq, BBC news, 9 April, 2003, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/2932021.stm>

¹⁰ **Juhasz A.**, Why the war in Iraq was fought for Big Oil, CNN, International Edition, 15 April, 2013, <http://edition.cnn.com/2013/03/19/opinion/iraq-war-oil-juhasz/>

¹¹ Տե՛ս **Jawad R.**, Deaths at Libya anti-militia protest in Tripoli, BBC news, 15 November,

գործել է տարատեսակ բռնություններ: Լիբիայի ղեկավար Մուամար Քադաֆին և նրա ընտանիքը պետական միջոցներից յուրացրել են խոշոր գումարներ և պետք է պատասխան տան հանրության առջև: Բազմաթիվ հայտնի անձինք, այդ թվում՝ փաստաբաններ, բժիշկներ, ինժեներներ, պրոֆեսորներ, պահանջում են երկրի ղեկավարի հրաժարականը¹²:

- Լիբիական ընդդիմությունը ներկայացվում է որպես այլընտրանքային բևեռ, որի միջոցով հնարավոր է փոփոխություններ իրականացնել¹³: Երկրի տարածքում բնակվող տարբեր ուժերի՝ իշխանական շրջանակների հետ սրված հարաբերությունները վերածվում են բախումների¹⁴:

- Երկրում ստեղծված խառնաշփոթի պայմաններում հայտնի լրատվամիջոցները շրջանառում են Քադաֆին մնացել է միայնակ՝ փոքրաքանակ կողմնակիցներով և նույնիսկ փախուստի է դիմել Վենեսուելա, իսկ նրա որդին արդեն լքել է երկրի սահմանները¹⁵:

- «Ալ-Չազիրա» հեռուստաընկերությունը շտապեց հայտնել Լիբիայում օդուժ կիրառելու մասին, թեև այդ տեղեկատվության մեջ բացակայում էին փաստերը: Հատկանշական է, որ ցուցադրվեցին ընդամենը ականատեսների հետ հարցազրույցներ «կառավարության դաժանությունների» մասին¹⁶: Մա տեղեկատվական պատերազմների ժամանակ կիրառվող հայտնի մեթոդ է, երբ «ցանկալի» փաստերի բացակայության պայմաններում գործի են դրվում այդ բացը այս կամ այն կերպ լրացնելու ձևերը, այն է՝ «ականատեսների» վկայություններ, վերլուծաբանների մեկնաբանություններ և այլն:

- Մեփական իշխանությունը պահելու նպատակով կարող է քիմիական զենք կիրառել, ուստի անհրաժեշտ է հնարավոր բոլոր միջոցները ձեռնարկել դա կանխելու համար:

- Երկրում կան կարևոր նշանակություն ունեցող նավթամուղներ,

2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-2495993>

¹² Տե՛ս Benghazi the nerve centre as Libya protest turns to revolution, Lawyers, doctors and engineers attempt to take the city's destiny into their hands, The Guardian, 24 February, 2011, <http://www.theguardian.com/world/2011/feb/24/libya-benghazi-muammar-gaddafi>

¹³ Տե՛ս **Shadid A., Fahim K.** Opposition in Libya Struggles to Form a United Front, New York Times, 8 March, 2011, http://www.nytimes.com/2011/03/09/world/africa/09rebels.html?_r=0

¹⁴ Տե՛ս **Landler M.**, Obama Tells Qaddafi to Quit and Authorizes Refugee Airlifts, New York Times, 3 March, 2011, http://www.nytimes.com/2011/03/04/world/africa/04president.html?_r=0

¹⁵ Տե՛ս «Libya: Gaddafi son Saif al-Islam says he is innocent», BBC news, 29 November, 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-15503638>

¹⁶ Տե՛ս Информационная война против Ливии // <http://meast.ru/article/informatsionnaya-voyna-protiv-livii>

նավթահորեր, որոնք պետք է պաշտպանել հարձակումներից: Քաղաֆին սպառնացել է պայթեցնել նավթահորերը, հետևաբար անհրաժեշտ է փրկել լիբիական նավթը: Ի դեպ, նման սցենար կիրառվեց նաև իրաքյան պատերազմում, երբ հայտարարվեց, թե նավթահորերը պայթեցվում են:

• Քաղաֆին սպանվում է իր երկրի քաղաքացիների ձեռքով և դառնում ծաղրուծանակի առարկա:

Միրիայում 2011 թ. գրեթե նույն ձևով սկսվեցին հակակառավարական գործողությունները, այնուհետև՝ այսպես կոչված «քաղաքացիական պատերազմը»: Սկզբում Միրիայում բարձրացավ դժգոհությունների այլք, և շրջանառվեց, որ խաղաղության հաստատման համար Միրիայի նախագահ Բաշար ալ Ասադը պետք է հեռանա¹⁷: 2011 թ. մարտ ամսին մի շարք քաղաքներում, ինչպիսիք են Դամասկոսը, Հալեպը, Լաթակիան, Հոմսը և այլն, սկսվեցին հակակառավարական ցույցեր: Այդ ցույցերը ստացան «մարտի 18-ի հեղափոխություն» անվանումը, որտեղ ցուցարարները պահանջում էին ժողովրդավարական բարեփոխումներ և նախագահ Բաշար Ասադի հրաժարականը¹⁸: Տեղի ունեցան ահաբեկչական մի շարք գործողություններ, այդ թվում՝ Հալեպի համալսարանում, որի կազմակերպման պատասխանատվությունը փորձեցին զցել Միրիայի ղեկավարության վրա:

Հայտնի լրատվամիջոցները հայտնեցին, թե Բաշար ալ Ասադը իր իշխանությունը պահելու համար պատրաստ է ամեն քայլի, այդ թվում՝ ինքնապաշտպանության նպատակով քիմիական զենք կիրառելուն: Քիմիական զենքի թեման շրջանառելով՝ մեծացան միջազգային ճնշումները, ընդ որում՝ լուրեր տարածվեցին, թե վարչակարգը քիմիական զինանոցը տեղաբաշխել է երկրի տարբեր հատվածներում, որը վնասագերծելու համար բազմաթիվ հարվածներ պետք է հասցնել: Եվրամիությունը մտցրեց պատժամիջոցներ Միրիայի դեմ: Օգոստոս ամսին ՄԱԿ-ի ԱԽ ներկայացուցիչը հայտարարեց, որ մարդու իրավունքները խախտվել են, և Միրիայի խաղաղ բնակչության հանդեպ իշխանությունների կողմից ուժ է կիրառվել:

Տեղեկատվական պատերազմների ոլորտում հայտնի մասնագետ Ի. Պանարինը, Լիբիայի և Միրիայի դեմ կազմակերպված տեղեկատվական գրոհների վերաբերյալ հղում տալով ֆրանսիացի լրագրող Թիերի Մեյսոնին, հայտնում է, որ այս դեպքում կիրառվել են նոր մե-

¹⁷ Տե՛ս **Arsu S.**, Turkish Premier Urges Assad to Quit in Syria, New York Times, 22 November, 2011, <http://www.nytimes.com/2011/11/23/world/middleeast/turkish-leader-says-syrian-president-should-quit.html>

¹⁸ Տե՛ս **Barnard A.**, Damascus Puts on Pro-Assad Rally, but Protesters Won't Be Silenced, New York Times, 15, March 2012, http://www.nytimes.com/2012/03/16/world/middleeast/syria-mass-damascus-rally-for-assad.html?_r=0

թողներ¹⁹. «Ալ-Չազիրան» հրապարակել է տեսանյութեր և լուսանկարներ, որոնք արված էին հատուկ՝ արհեստական նկարահանման հրապարակներում՝ Սիրիայի (լիբիական բախումների ժամանակ՝ նաև Լիբիայի) գլխավոր քաղաքների հրապարակների նմանակումներով: Այս ամենի նպատակը իրական և ակտիվ պատերազմի տպավորություն ստեղծելն էր:

Սիրիական հակամարտության վերաբերյալ «Ասիա Թայմսը» գրում է, որ ընթանում է տեղեկատվական պատերազմ՝ ուղղված միջազգային կարծիքի ձևավորմանը: Հեղինակի կարծիքով, դա տեղեկատվական պատերազմների մի նոր մակարդակ է, ներկայացված իբրև մարդու իրավունքների և ժողովրդավարության հաստատման համար պայքար: Այն հիմնված է խեղաթյուրման, մանիպուլյացիայի, ստի և կեղծ տեսաժապավենների վրա²⁰: Հատկանշական է, որ հողվածի հեղինակը զուգահեռներ է անցկացնում սիրիական իրադարձությունների զարգացման և իրաքյան (2003) արշավի միջև: Վկայակոչելով ԿՀՎ ներկայացուցիչ Փոլ Փիլարին՝ նա նշում է, որ դա շարունակությունն է այն ձևաչափի, որը կիրառվում էր նախագահ Չ. Բուշի կողմից Իրաքում: Այստեղ առկա է նույն մտայնությունը²¹:

Նմանություններ ենք տեսնում նաև հայտնի լրատվամիջոցների տեղեկատվության հաղորդման հիմնական ձևերում. օրինակ՝ քիչ են ներկայացված կամ ընդհանրապես բացակայում են հավաստի աղբյուրները, հղումները, վկայակոչումները: Տեղեկատվությունը կարող է փոխանցվել այնպես, որ տարածված լուրերը հերքվելու դեպքում նահանջի տեղ մնա: Մեղադրանքներն ու քննադատությունները ոչ թե կոնկրետ մեկ հարցի կամ երևույթի շուրջ են, այլ բաղկացած են շատ կետերից: Այն կետը, որը կունենա ավելի լայն արձագանք, դա էլ կսկսի խորացվել: Տեղեկատվական պատերազմների ժամանակ օգտագործվող հնարքներից է մեծ քանակությամբ և միաժամանակ իրարամերժ նորությունների տեղատարափը, որպեսզի ստեղծվի քառասային իրավիճակ, լսարանը չկարողանա «թացը չորից» տարբերել: Ընդ որում՝ իրարամերժ տեղեկատվական հոսքերում հատուկ ուշադրության կենտրոնում է պահվում գլխավոր նպատակը, որը հետագայում պետք է քննարկվի ավելի մանրակրկիտ և ներկայացվի որպես հասարակության շահերից բխող տեղեկատվություն: Այն կարող է լինել չափազանցված և առաջացնել վախի մթնոլորտ, լարվածություն:

¹⁹ Տե՛ս **Панарин И.** СМИ, пропаганда и информационные войны. Сирия и информационная война // http://propagandahistory.ru/books/Igor-Panarin_SMI--propaganda-i-informatsionnye-voyny/42

²⁰ Տե՛ս **Byrne A.**, Covering Syria: The information war, Asia Times online, 12 July, 2012, http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/NG12Ak01.html

²¹ Տե՛ս նույն տեղը:

Իրաքյան, լիբիական և սիրիական իրադարձությունների համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս հետևյալը.

- *նշված զարգացումների լուսաբանման մեջ նկատելի են որոշակի ընդհանրություններ: Իրաքի, Լիբիայի և Սիրիայի դեմ իրականացվող տեղեկատվական պատերազմների ընդհանրությունների (մարտավարական, տեղեկատվության հաղորդման հիմնական ձևերի և այլն) վերաբերյալ փաստում են նաև մի շարք օտարերկրյա լրագրողներ, «տեղեկատվական պատերազմների» ոլորտի մասնագետներ, վերլուծաբաններ և այլն:*
- *Տեղեկատվության տարածման հարցում բավականին ակտիվ են արևմտյան կողմնորոշում ունեցող ազդեցիկ լրատվամիջոցները, որոնք լուսաբանելիս ունեն հստակ նպատակներ: Հասարակական կարծիք ձևավորելու գործում կիրառվում են ինչպես տեղեկատվական պատերազմների ավանդական (ապատեղեկատվության տարածում, առաջնորդների բացասական կերպարի ստեղծում, վախի մթնոլորտի ստեղծում և այլն), այնպես էլ նորագույն (լիբիական, սիրիական քաղաքների հայտնի վայրերի նմանակումներով արհեստական նկարահանման հրապարակներում տեսանյութերի և լուսանկարների պատրաստում) միջոցներ:*
- *Իրաքի, Լիբիայի, Սիրիայի դեմ տեղեկատվական պատերազմների համեմատական վերլուծությունից ակնհայտ է դառնում նշված իրադարձությունների կա՛մ նախապես պլանավորված լինելու, կա՛մ մինևույն սկզբնաղբյուրն ունենալու հանգամանքը:*
- *Նշված երկրների դեմ տեղեկատվական պատերազմների ուսումնասիրումը կարևոր նյութ է տալիս մեզ. մեր հանրապետությունը, շրջապատված լինելով թշնամական երկրներով, հեռու չի կարող մնալ տեղեկատվական-հոգեբանական գրոհներից: Նաև՝ հայտնի լրատվամիջոցները, սեփական շահերով առաջնորդվելով, կարող են համապատասխան հասարակական կարծիք ստեղծել մեզանում: Ուստի, հետագա մարտահրավերներին դիմակայելու համար այսօրինակ երկրների դեմ կիրառված փորձը, տեղեկատվական պատերազմների նորագույն մեթոդների հետազոտումը շատ կարևոր է մեզ համար:*

Բանալի բառեր – *տեղեկատվական պատերազմներ, համեմատական վերլուծություն, զանգվածային լրատվամիջոցներ, հասարակական կարծիք, քարոզչություն, քիմիական զենք*

АЙК НАЗАРЯН – Сравнительный анализ информационных войн против Ирака, Ливии, Сирии. – Известно, что реальным военным действиям предшествуют (а с их началом сопровождают) информационные атаки, цель которых – оказать психологическое давление. Такого рода давление может привести к расколу сил противника. В условиях быстрого развития коммуникационных и информационных технологий государство, располагающее ими и устанавливающее “правила игры”, может дискредитировать своих противников, представить их угрозой международной безопасности, демократии и т. д. В этом плане рассматриваются информационные войны, которые велись и ведутся против Ирака, Ливии, Сирии, а также сходство принципов, применяемых в этих войнах.

Ключевые слова: *информационные войны, сравнительный анализ, средства массовой информации, общественное мнение, пропаганда, химическое оружие*

HAYK NAZARYAN – Comparative Analysis of Information Warfare against Iraq, Libya, Syria. – It is known that military actions are preceded or at least followed by information and psychological activities. They are aimed to pressure the addressee and to influence it. Such actions could lead to the cleavage of the main forces of the counterparts, their demoralization. Nowadays the rapid growth of modern communication and information technologies enables the state which “sets the rules” of the game to present its counterpart countries as discredited, representing a threat, non-democratic and so forth. For these reasons, it is more than urgent to explore information warfares and the resemblances between the main principles of those warfares that were conducted against Iraq, Libya and Syria.

Key words: *information warfare, comparative analysis, mass media, public opinion, propaganda, chemical weapon*